

AGNIESZKA ZWIERZYŃSKA

STATUS WOJSK OBCYCH NA TERYTORIUM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

I. UWAGI WSTĘPNE

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. stanowi w art. 117, że zasady pobytu obcych wojsk na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i zasady przemieszczania się ich przez to terytorium określają ratyfikowane umowy międzynarodowe lub ustawy. Przedstawienie rozwiązań w interesującym nas przedmiocie implikuje konieczność wskazania na zasady statuowane w umowach międzynarodowych, których Rzeczypospolita Polska jest stroną. Kluczowe znaczenie posiada w tym zakresie mająca znaczenie priorytetowe z punktu widzenia określenia zasad dotyczących statusu wojsk Umowa między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego dotycząca statusu ich sił zbrojnych podpisana dnia 19 czerwca 1951 r. (zwana dalej NATO SOFA)¹. W oparciu o nią została podpisana Umowa między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego, a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju, dotycząca statusu ich sił zbrojnych oraz protokół dodatkowy do tej umowy z dnia 19 czerwca 1955 r. (zwana dalej PpP SOFA)². Aktem prawnym, który stanowi fundament dla postawienia wyżej wskazanych umów międzynarodowych jest Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.³

Biorąc pod uwagę przyjęte w PpP SOFA rozwiązania należy wskazać na dwie kwestie. Po pierwsze na specyficzny zakres dotyczący stosowania postanowień NATO SOFA nie tylko przez Państwa – Strony Traktatu Północnoatlantyckiego, ale także przez państwa, które przyjęły zaproszenie do udziału w Partnerstwie dla Pokoju w drodze podpisania Dokumentu ramowego Partnerstwa dla Pokoju, przez co będą one stosowały postanowienia NATO SOFA tak jakby były stroną tego porozumienia.

---

¹ Dz. U. 2000 r., Nr 21, poz. 257; patrz też Oświadczenie rządowe z dnia 31 XII 1999 r. w sprawie ratyfikacji Umowy między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego, dotyczącej statusu ich sił zbrojnych sporządzonej w Londynie dnia 19 VI 1951 r., Dz. U. 2000 r., Nr 21, poz. 258.

² Dz. U. 1998 r., Nr 13, poz. 111; patrz też Oświadczenie rządowe z dnia 28 V 1998 r. w sprawie ratyfikacji przez Rzeczypospolitą Polską Umowy między Państwami – Stronami Traktatu Północnoatlantyckiego a innymi państwami uczestniczącymi w Partnerstwie dla Pokoju, dotyczącej statusu ich sił zbrojnych oraz Protokołu dodatkowego do tej umowy, sporządzonych w Brukseli dnia 19 VI 1995 r., Dz. U. 1998 r., Nr 97, poz. 606.

³ Tekst Traktatu patrz Dz. U. 1999 r., Nr 13, poz. 111.

„Po stronie europejskiej najważniejszym wydarzeniem 1948 r. było podpisanie Paktu Brukselskiego (17 marca 1948 r.) między Wielką Brytanią, Francją, Belgią, Luksemburgiem i Holandią o współpracy politycznej i wojskowej. W USA najważniejszą decyzją była zgoda Kongresu z 11 czerwca 1948 r. (tzw. Rezolucja 239, od nazwiska inicjatora, senatora Arthura Vandenberg, zwana Rezolucją Vandenberg), zezwalająca administracji na prowadzenie negocjacji w tej sprawie z krajami europejskimi po przyjęciu formuły: „atak na jedno państwo oznacza atak na wszystkich członków porozumienia (tzw. formuła Paktu Rio)...” Szerz. zob. K. Michalek, *Mocarstwo. Historia Stanów Zjednoczonych Ameryki 1945 - 1992*, Warszawa 1995, s. 58.

Po drugie Pfp SOFA statuuje możliwość uregulowania zasad dotyczących wysyłania oraz przyjęcia sił zbrojnych w drodze zawieranych przez Państwa – Strony odrębnych porozumień⁴.

W Protokole dodatkowym natomiast ustanowiono, że w zakresie objętym swoją jurysdykcją w myśl postanowień tej umowy żadne z Państw – Stron Protokołu nie wykona wyroku śmierci na żadnym z członków sił zbrojnych, bądź ich personelu cywilnego ani też na żadnym z członków ich rodzin pochodzących z którejś z pozostałych Państw – Stron Protokołu.

Zasady ustanowione zarówno w ramach Paktu Północnoatlantyckiego będącego świadectwem czynnego zaangażowania Stanów Zjednoczonych w sprawę polityki Europy Zachodniej, jak również w Umowie NATO SOFA, które w sposób koherentny określają zasady dotyczące statusu wojsk obcych zostały przyjęte przez Polskę w drodze ratyfikacji po upływie pół wieku od momentu ich ustanowienia. Aspiracje i dążenia Polski o uzyskanie statusu członka NATO znalazły wyraz w działaniach podejmowanych od 1989 r., kiedy to w obradach komisji politycznej Zgromadzenia Parlamentarnego NATO wzięła udział delegacja Układu Warszawskiego, w skład której weszli przedstawiciele sejmu polskiego⁵. Niezwykle istotnymi aktami na drodze do uzyskania przez Polskę członkostwa w NATO było podpisanie w Brukseli Dokumentu Ramowego Partnerstwa dla Pokoju, a następnie przedstawienie indywidualnego programu Partnerstwa dla Pokoju⁶. Waga i znaczenie tych aktów jest godna podkreślenia ze względu na fakt, że właśnie moment ich dokonania oznaczał, jak się podkreśla: „początek realizacji historycznego zwrotu w polityce bezpieczeństwa Polski”⁷.

Aktywność państwa w sferze stosunków międzynarodowych przybiera różne formy. Zawieranie umów międzynarodowych oraz przynależność do organizacji międzynarodowych stanowi przejaw posiadanej przez państwo suwerenności⁸ i rodzi doniosłe skutki w postaci nabycia praw, jak również zaciągnięcia zobowiązań międzynarodowych⁹.

⁴ Zob. np. *Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und der Regierung des Königreichs der Niederlande über die Rahmenbedingungen für das I (Deutsch-Niederländische) Korps und dem Korps zugeordnete Truppenteile, Einrichtungen und Dienststellen*, Bundesrat, Drucksache 67/98.

⁵ Szerz. zob. J. Kaczmarek, A. Skowroński, *Nato. Europa, Polska*, Wrocław 1997, s. 217 i n.

⁶ Zob. A. Przyborowska-Klimczak, E. Skrzydło-Tefelska, *Dokumenty Europejskie*, t. II, Lublin 1999, s. 217 i n.

⁷ Zob. A. Karkoszka, *Dylematy Partnerstwa dla Pokoju*, „Sprawy międzynarodowe” 1994, nr 2, s. 13 i n.

⁸ „Wydarzenia roku 1989 zmieniły układ stosunków między Europą Zachodnią a Europą Wschodnią, ale nie przeobraziły go całkowicie. Bezpieczeństwo europejskie oraz szanse wprowadzenia demokracji i współpracy międzynarodowej w dalszym ciągu w znacznym stopniu zależą od czynników pozostających poza kontrolą państw europejskich, a zwłaszcza od stosunków USA-Rosja...” Szerz. Zob. I. Budge, K. Newton, *Polityka Nowej Europy. Od Atlantyku do Uralu*, Warszawa 1999, s. 48 i n.

⁹ „Suwerenność jest częścią rzeczywistości społecznej i zasadą prawną. Odkąd uważa się suwerenność za wzmacniającą perspektywę pokoju i stabilizacji, podlega ona ochronie prawa międzynarodowego. Narody zjednoczone, których pierwotnym celem jest utrzymanie... pokoju i bezpieczeństwa odgrywają znaczącą rolę w przełożeniu suwerenności w dające się wprowadzić w życie zasady prawa międzynarodowego”. Zob. *United Nations: Law Policies and Practice, New Revised English Edition*, editor – in – chief Rudiger Wolfrum, vol 2, 1995 by C. H. Beck Verlag München, p. 1194. Autor pisze o pojęciu suwerenności: „The term sovereign is derived from the word *superanus* which, in medieval Latin, meant „being above”. The quality of being above was ascribed to the state by Jean Bodin (1530 - 96) in his book *Les Six Livres de la Republique* of 1576 and, three quarters of a century later, by Thomas Hobbes (1588 - 1679) in his book *Leviathan*, or *The Matter, Forme, and Power of a Common – wealth Ecclesiastical and Civil of 1651*”, op. cit., p. 1193.

⁹ „W procesie członkowskiego poszerzenia euroatlantyckiej strefy bezpieczeństwa prawo ma do spełnienia jedynie funkcję instrumentalną. Prawo międzynarodowe jest narzędziem realizacji woli politycznej w stosunkach wewnętrznych, przetłumaczenia jej na język uprawnień i zobowiązań; legislacja wewnętrzne zaś są kryterium oceny zdolności państw do przyjęcia i wypełnienia zaciągniętych zobowiązań wynikłych z uczestnictwa w „strefie”. Zob. J. Menkes, A. Prystrom, *Dyferencjacja członkostwa w NATO (wybrane aspekty prawne i wojskowe)*, „Sprawy Międzynarodowe” 1994, nr 2, s. 66.

Zasada suwerenności państwa posiadająca na gruncie prawa międzynarodowego znaczenie priorytetowe, z punktu widzenia określenia państwa jako podmiotu społeczności międzynarodowej nie została wyrażona w żadnym z postanowień Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Na jej istnienie wskazują pośrednio postanowienia, w których ustawodawca konstytucyjny posługuje się terminem „suwerenność”. Zostały one ujęte poza Rozdziałem I zatytułowanym Rzeczypospolita. W art. 126 ust. 2 wskazuje się że „Prezydent Rzeczypospolitej czuwa nad przestrzeganiem Konstytucji, stoi na straży s u w e r e n n o ś c i i bezpieczeństwa Państwa...”, natomiast w art. 104 ust. 2 posłowie ślubują „strzec s u w e r e n n o ś c i i interesów Państwa...” Nie można jednak stwierdzić, że w postanowieniach ujętych w wyżej wskazanym rozdziale, w którym określono podstawy ustroju politycznego i gospodarczego państwa, brak jest w ogóle nawiązania do zasady państwa suwerennego. Jeżeli bowiem uwzględnimy fakt, że realizacja suwerenności przejawia się w wykonywanym przez państwo zwierzchnictwie terytorialnym – to potwierdzenie posiadanej przez państwo suwerenności znajdziemy w sformułowaniach zawartych w dwóch artykułach tego rozdziału. Po pierwsze w art. 5, w którym ustanowiono że: „Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium...”, po drugie w art. 26 zgodnie z którym: „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnienia bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”¹⁰.

Partycypacja państwa w strukturach wspólnoty złożonej z grupy państw powstałej dla realizacji określonych celów i rozwoju współpracy na różnych płaszczyznach (*ad exemplum* wojskowej – NATO) pociąga za sobą konieczność respektowania zasad ustanowionych w stosunku do członków danej wspólnoty. Uznanie tych zasad za obowiązujące w drodze ratyfikacji umów międzynarodowych, w których są one zawarte skutkuje „włączeniem” ich do krajowego porządku prawnego¹¹, z faktem tym zaś pozostaje kwestia określenia wzajemnego stosunku prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego¹².

Koegzystencja państw będących podmiotami społeczności międzynarodowej opiera się przede wszystkim na poszanowaniu prawa międzynarodowego

¹⁰ „Z przymiotu suwerenności państwo korzysta mając niepodległy byt państwowy. Rozmiar, w jakim państwo korzysta z suwerenności, zależy od wielu czynników. W zakresie obronności urzeczywistnianie suwerenności przejawia się w samodzielnej polityce zdeterminowanej wolą państwa. Zatem posiadanie Sił Zbrojnych zdolnych do obrony niepodległości państwa, systemu obronnego, wyboru sojuszy obronnych, swobody użycia Sił Zbrojnych należy do atrybutów suwerenności państwa niepodległego.” Zob. W. Wołpiuk, *Siły Zbrojne w regulacjach Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1999, s. 45.

¹¹ „Jeżeli więc pojęcie suwerenności ma przystawać do warunków współczesnego świata, to trzeba je konstruować w sposób otwarty na uwzględnianie narastających współzależności. W ujęciu tradycyjnym bowiem suwerenność nie jest w tym sensie otwarta, wysuwa na czoło odrębność i wyłączność państwa. W konsekwencji niezbędne w dobie współzależności wyłomy w odrębności i wyłączności państwa rysują się w tym ujęciu jako wyłomy w suwerenności. Szczególnie wiele nowego wnosi tu właśnie doświadczenie integracyjne. Suwerenność traci stopniowo swe funkcje rozgraniczające, a więc akceptujące odrębność państw i wyłączność ich porządku prawnego”, tak A. Wasilkowski, *Uczestnictwo w strukturach europejskich a suwerenność państwowa*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 4 - 5, s. 18.

¹² W tym miejscu należy przypomnieć, że ratyfikowana umowa międzynarodowa posiada moc obowiązującą niższą tylko od Konstytucji i ustawy (art. 87 Konstytucji III RP), *in concreto* natomiast uzyskuje ona pierwszeństwo względem ustawy (art. 91 ust. 2).

wego¹³. Obok podstawowych jego zasad posiadających bezwzględną moc obowiązującą – *ius cogens*¹⁴, prawo międzynarodowe formułuje także zasady stanowiące gwarancje zabezpieczenia określonego statusu państw. W tym miejscu należy wskazać na zasadę równości suwerennej, która zawiera w sobie połączenie kilku istotnych elementów. Chodzi tutaj o przyznanie państwom statusu równoprawnych członków społeczności międzynarodowej, korzystania z praw związanych z suwerennością, ustanowienie nienaruszalności integralności terytorialnej i niepodległości politycznej każdego państwa¹⁵. Z zasady równości suwerennej wynikają też ustanowione obowiązki państwa: do szanowania osobowości innego państwa, w pełni stosowania się w dobrej wierze do swych zobowiązań międzynarodowych oraz współżycia w pokoju z innymi państwami, wypełniania w dobrej wierze zobowiązań przyjętych przez nie zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i opartych na powszechnie uznanych zasadach i normach.

Obok zasad dotyczących statusu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zawartych w umowie międzynarodowej NATO SOFA, którym poświęcono część drugą opracowania, w części trzeciej omówione zostały zasady ustanowione w Ustawie z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium.

II. STATUS WOJSK OBCYCH W ŚWIETLE UMOWY MIĘDZY PAŃSTWAMI – STRONAMI TRAKTATU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO DOTYCZĄCEJ STATUSU ICH SIŁ ZBROJNYCH PODPISANEJ DNIA 19 CZERWCA 1951 R.

Z punktu widzenia interesującego nas przedmiotu, którym jest status wojsk obcych, fundamentalne znaczenie ma umowa międzynarodowa NATO SOFA. Otwiera ją krótka preambuła, po której w art. I znalazły się definicje wyrażenń zastosowanych w umowie o znaczeniu podstawowym¹⁶.

¹³ „Dotychczasowy rozwój prawa międzynarodowego jest funkcją rozwoju stosunków międzynarodowych i stanowi odzwierciedlenie wzrostu znaczenia współzależności oraz wynikającej z nich wspólnoty interesów. Jest to siła sprawcza umacniania tych działań prawa międzynarodowego, których normy przyczyniają się do utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”. W. Malendowski (red), *Spory i konflikty międzynarodowe. Aspekty prawne i polityczne*, Wrocław 1999, s. 57.

¹⁴ „Nie ulega wątpliwości, że *ius cogens* ogranicza w znacznej mierze swobodę państw w zakresie zawierania umów. Nie jest jednak słuszny pogląd dopatrujący się w koncepcji normy imperatywnej zamachu na suwerenność państw. Przeciwnie może ona w pewnych przypadkach ochraniać suwerenność słabego państwa, które w rokowaniach pozostaje pod presją silniejszego partnera. Zasada suwerennej równości zabrania wszelkich form dominacji w stosunkach międzynarodowych, gdyż dominacja pozostaje w sprzeczności z koncepcją suwerenności”. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1994, s. 91.

¹⁵ „Suwerenność, jako pojęcie prawnomiędzynarodowe, może istnieć jedynie w przypadku proklamowania przez prawo międzynarodowe równości państw pod względem suwerenności (określonej – nieprecyzyjnie – jako równość suwerenna), czego konsekwencją jest nie tylko ochrona przez prawo międzynarodowe, lecz również wyznaczenie pewnych granic swobody działań państwowych. Suwerenność należy postrzegać w kontekście powyższej normy, a nie traktować jej jako nieograniczonej swobody. Innymi słowy, stosunki między państwami opierają się nie tylko na suwerenności, lecz przede wszystkim na zasadzie ich równej suwerenności. Podległość prawu międzynarodowemu jest zatem zasadniczym elementem ochrony suwerenności państw”, tak J. Kranz, *Państwo i jego suwerenność*, „Państwo i Prawo” 1996, nr 7, s. 5.

¹⁶ Zgodnie art. 1 ust. 1 Umowy NATO SOFA wyrażenie:

a) „S i ł y z b r o j n e” oznacza personel należący do lądowych, morskich lub powietrznych sił zbrojnych jednej z Umawiających się Stron, przebywających na terytorium innej Umawiającej się Strony na obszarze Traktatu

Nadrzędną pozycję, na którą wskazuje usytuowanie w art. II postanowień jej dotyczących, otrzymała zasada ustanawiająca po stronie sił zbrojnych i ich członków oraz personelu cywilnego, a także członków ich rodzin, obowiązek przestrzegania prawa Państwa przyjmującego i powstrzymywania się od jakiegokolwiek działalności niezgodnej z duchem Umowy, a w szczególności od jakiegokolwiek działalności politycznej w tym państwie.

W kolejnych artykułach zawarto postanowienia ustanawiające zasady dotyczące *in genere* przekraczaniu granicy, dokumentów, umundurowania i broni.

Zgodnie z art. III członkowie sił zbrojnych nie podlegają przepisom paszportowym i wizowym, ani kontroli organów imigracyjnych przy przekraczaniu granicy, ani przepisom dotyczącym rejestracji i kontroli cudzoziemców Państwa przyjmującego.

Do dokumentów posiadanych przez członków sił zbrojnych, które zobowiązani są oni okazywać na żądanie zaliczono dowód tożsamości wystawiony przez Państwo wysyłające oraz indywidualny lub zbiorowy rozkaz wyjazdu potwierdzający status osoby lub grupy osób jako członka lub członków sił zbrojnych oraz rozkaz wyjazdu.

W odniesieniu do członków personelu cywilnego i członków ich rodzin powinni oni posiadać odpowiednie wpisy w paszportach, potwierdzające ich status członka personelu cywilnego lub członka jego rodziny.

Po stronie Państwa wysyłającego ciąży obowiązek niezwłocznego poinformowania organów Państwa przyjmującego w przypadku opuszczenia przez członka sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego miejsca służby pełnionej na rzecz Państwa wysyłającego (w sytuacji gdy nie zostanie odesłany do kraju) oraz poinformowania o każdym członku ich sił zbrojnych lub personelu cywilnego nieobecnym przez okres dłuższy niż 21 dni.

Organy Państwa wysyłającego mają obowiązek przyjęcia na swoje terytorium lub odesłanie z terytorium Państwa przyjmującego, członka sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego, o którego usunięcie ze swojego terytorium zwróci się Państwo przyjmujące lub w przypadku wydania przez nie nakazu wydalenia byłego członka sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego, bądź członka rodziny aktualnego lub byłego członka sił zbrojnych.

W odniesieniu do posiadanego przez członka sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego pozwolenia na kierowanie pojazdem lub prawo jazdy

---

Północnoatlantyckiego w związku z wypełnianiem obowiązków służbowych, chyba że obie Umawiające się Strony uzgodnią, że pewne osoby, oddziały lub formacje nie będą uważane za tworzące lub wchodzące w skład sił zbrojnych w rozumieniu niniejszej Umowy;

b) „Personel cywilny” oznacza pracowników cywilnych towarzyszących siłom zbrojnym Umawiającej się Strony, zatrudnionych w siłach zbrojnych tej Umawiającej się Strony, jakiegokolwiek Państwa, które nie jest Stroną Traktatu Północnoatlantyckiego, ani też obywatelami bądź osobami zamieszkałymi na stałe w Państwie, w którym przebywają siły zbrojne;

c) „Członek rodziny” oznacza współmałżonka członka sił zbrojnych lub personelu cywilnego albo jego dziecko będące na jego utrzymaniu;

d) „Państwo wysyłające” oznacza Umawiającą się Stronę, do której należą siły zbrojne;

e) „Państwo przyjmujące” oznacza Umawiającą się Stronę, na terytorium której przebywają siły zbrojne lub ich personel cywilny niezależnie od tego czy tam stacjonują czy też przejeżdżają przez nie tranzytem;

f) „Organy wojskowe Państwa wysyłającego” oznacza te organy Państwa wysyłającego, które są upoważnione z mocy prawa do stosowania prawa wojskowego tego państwa w odniesieniu do członków jego sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego;

g) „Rada Północnoatlantycka” oznacza Radę ustanowioną na mocy Artykułu 9 Traktatu Północnoatlantyckiego lub też jej organy pomocnicze upoważnione do działania w jej imieniu.

wystawione przez Państwo wysyłające – Państwo przyjmujące może je uznać lub wystawić odpowiedni dokument w tym zakresie wyżej wymienionym podmiotom, o ile posiadają one pozwolenie na kierowanie pojazdem lub prawo jazdy albo wojskowe pozwolenie na kierowanie pojazdem wystawione przez Państwo wysyłające (art. IV).

Zgodnie z art. V członkowie sił zbrojnych powinni nosić mundury. Używanie odzieży cywilnej jest dopuszczane na takich samych warunkach, jakie obowiązują członków sił zbrojnych państwa przyjmującego, chyba że organy państwa wysyłającego i Państwa przyjmującego uzgodnią w tym względzie inaczej. Umundurowanie regularnych oddziałów lub formacji sił zbrojnych jest wymagane podczas przekraczania granicy.

Jeśli chodzi o broń, to członkowie sił zbrojnych mogą ją posiadać i nosić pod warunkiem, że są do tego upoważnieni na mocy wydanych im rozkazów, o czym stanowi się w art. VI.

Spośród postanowień statutowanych przez NATO SOFA priorytetowe znaczenie posiadają postanowienia dotyczące sprawowania jurysdykcji, które zostały ujęte w art. VII¹⁷. Przyjęto w nim rozdział kompetencji do sprawowania jurysdykcji pomiędzy Państwo przyjmujące i Państwo wysyłające. Organy wojskowe Państwa wysyłającego mają prawo sprawowania w granicach Państwa przyjmującego pełnej jurysdykcji karnej i dyscyplinarnej, przyznanej im przez prawo Państwa wysyłającego w stosunku do wszystkich osób podlegających prawu wojskowemu tego Państwa. Natomiast organy Państwa przyjmującego sprawują jurysdykcję nad członkami sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego oraz członkami ich rodzin, w odniesieniu do przestępstw popełnionych na terytorium Państwa przyjmującego i karalnych zgodnie z jego prawem.

W następnej kolejności określono prawo sprawowania jurysdykcji wyłącznej. Organem wojskowym Państwa wysyłającego przysługuje ona w stosunku do osób podlegającym prawu wojskowemu tego Państwa w odniesieniu do przestępstw karalnych zgodnie z prawem Państwa wysyłającego, a niekaralnych zgodnie z prawem Państwa przyjmującego, w tym przestępstw przeciwko bezpieczeństwu Państwa wysyłającego. Organy Państwa przyjmującego mają prawo sprawowania jej w stosunku do członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin w odniesieniu do przestępstw karalnych zgodnie z jego prawem, a niekaralnych zgodnie z prawem Państwa wysyłającego, w tym przestępstw przeciwko bezpieczeństwu Państwa przyjmującego.

Niemniej ważne są zasady mające zastosowanie w sytuacji gdy prawo sprawowania jurysdykcji jest zbieżne. Organy wojskowe Państwa wysyłającego mają pierwszeństwo w sprawowaniu jurysdykcji w stosunku do członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego w odniesieniu do: przestępstw skierowanych wyłącznie przeciwko mieniu lub bezpieczeństwu tego Państwa, lub przestępstw wyłącznie przeciwko osobie lub mieniu innego człon-

¹⁷ „Artykuł VII jest kluczowym artykułem umowy. Jest najbardziej znanym, najbardziej spornym... Zasadniczym atrybutem suwerenności terytorialnej jest prawo wykonywania jurysdykcji karnej, to jest używanie przymusu suwerena...”. Zob. szerz. S. Lazareff, *Status of Military Forces Under Current International Law*, A. W. Sijthoff (Leyden) 1971, p. 128.

ka sił zbrojnych tego Państwa lub ich personelu cywilnego albo członka jego rodziny i w odniesieniu do przestępstw wynikających z podjęcia lub zaniechania jakichkolwiek czynności podczas wykonywania obowiązków służbowych. W odniesieniu do wszelkich innych przestępstw pierwszeństwo w sprawowaniu jurysdykcji będą mieć organy Państwa przyjmującego.

Postanowienia NATO SOFA dopuszczają także możliwość zrzeczenia się prawa sprawowania jurysdykcji przez państwo mające pierwszeństwo w jej sprawowaniu.

Przy wykonywaniu określonych czynności procesowych NATO SOFA ustanawia możliwość współdziałania przez organy Państwa przyjmującego i wysyłającego oraz świadczenia wzajemnej pomocy np.: przy aresztowaniu członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego albo członków ich rodzin na terytorium Państwa przyjmującego i przy przekazywaniu takich osób organom, które sprawują w stosunku do nich jurysdykcję, a także przy prowadzeniu dochodzeń dotyczących przestępstw, a więc także w zbieraniu lub przedstawianiu dowodów itp.

NATO SOFA statuuje gwarancję nie wykonywania kary śmierci w Państwie przyjmującym przez organy Państwa wysyłającego, jeżeli przepisy Państwa przyjmującego nie posiadają kary śmierci w podobnej sprawie.

W ramach art. VII obowiązuje zasada *res iudicata*. W przypadku, gdy oskarżony został osadzony przez organy jednej z Umawiających się stron i został uniewinniony, albo też skazany i odbywa lub odbył zasądzoną karę, bądź też został ulaskawiony, nie może być sądzony za to samo przestępstwo na terytorium tego samego Państwa przez organy innej umawiającej się Strony.

Ustanowiono także szereg uprawnień przysługujących członkom sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego albo członkom ich rodziny, z których mogą skorzystać w sytuacji gdy są ścigani zgodnie z jurysdykcją Państwa przyjmującego. Zalicza się do nich m.in.: uprawnienie do niezwłocznego i szybkiego procesu, zapoznania się przed procesem z zarzutem lub zarzutami wnoszonymi przeciwko niemu itd.

Końcowe postanowienia art. VII odnoszą się do regularnych oddziałów wojskowych oraz formacji sił zbrojnych, którym przyznano prawo nadzorowania wszelkich obozów, obiektów lub innych nieruchomości zajmowanych przez nie na mocy porozumienia z Państwem przyjmującym, nadto mogą one podejmować niezbędne środki dla zapewnienia porządku i bezpieczeństwa na terytorium Państwa przyjmującego. Na obszarze innym niż wymienione wyżej terytorium żandarmeria wojskowa państwa wysyłającego może działać jedynie w oparciu o ustalenia z organami Państwa przyjmującego, w porozumieniu z nimi i tylko w zakresie, w jakim te działania są niezbędne dla zapewnienia dyscypliny i porządku wśród członków sił zbrojnych¹⁸.

¹⁸ Na temat pozycji żandarmerii wojskowej w RFN w aspekcie członkostwa w NATO zob. ciekawe pozycje: J. Heinen, *Rechtsgrundlagen Feldjägerdienst*, Regensburg 1999, oraz Gronimus, *Nato-Militärpolizei in Deutschland*, 1995.

* Prawo dotyczące pobytu wojsk obcych na terytorium Republiki Federalnej Niemiec jest przedmiotem ciekawego artykułu, zob: D. Fleck, *Zur Neuordnung des Aufenthaltsrechts fuer auslaendische Streitkraefte in Deutschland*, 1996, 1/2, s. 389 - 405, Streitkräfteteam/Abt. III Fachinformatonszentrum der Bundeswehr (FIZBw).

W NATO SOFA uregulowano w szerokim zakresie ogół zasad dotyczących roszczeń o charakterze cywilnym, którym poświęcony jest art. VIII.

W tym przedmiocie jako pierwszą ustanowiono zasadę zrzeczenia się wzajemnego przez Strony wszelkich roszczeń z tytułu szkód powstałych w mieniu należącym do nich i używanym przez jej lądowe, morskie lub powietrzne siły zbrojne, gdy szkoda spowodowana jest przez członka lub osobę zatrudnioną w siłach zbrojnych w czasie wykonywania obowiązków służbowych, lub powstała w następstwie użycia pojazdu, okrętu lub statku powietrznego, o ile ten pojazd, okręt lub statek spowodował szkodę w związku z działalnością w ramach Traktatu Północnoatlantyckiego, albo szkoda została spowodowana w mieniu w tym celu używanym.

W stosunku do szkody spowodowanej lub wynikłej zgodnie z zasadami wskazanymi wyżej w odniesieniu do innego mienia, należącego do Umawiającej się Strony i znajdującego się na jej terytorium, mają zastosowanie zasady procedury dotyczącej odpowiedzialności za szkody, którym podlega inna Umawiająca się Strona. *In genere* o rozmiarze odszkodowania przyznanego, orzeka arbiter wybrany na mocy porozumienia między Umawiającymi się Stronami, a jego orzeczenie ma charakter wiążący i ostateczny¹⁹.

Niezależnie od powyższego każda z Umawiających się Stron zrzeka się roszczeń w każdej sprawie jeżeli rozmiary szkody są mniejsze od ustalonych kwot pieniężnych²⁰.

Każda inna Umawiająca się Strona także zrzeka się swoich roszczeń do wysokości tej kwoty, o ile szkoda w jej mieniu wyrządzona została na skutek tego samego zdarzenia.

Zasada zrzeczenia się wszelkich roszczeń przez Każdą z Umawiających się Stron przeciwko innej Umawiającej się Stronie obowiązuje w stosunku do roszczeń z tytułu zranienia lub śmierci poniesionej przez jakiegokolwiek członka swoich sił zbrojnych w trakcie wykonywania obowiązków służbowych.

Zasady dotyczące dochodzenia roszczeń zawarte w ust. 5 art. VIII mają zastosowanie do roszczeń wynikających z działania lub zaniechania członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego podczas pełnienia obowiązków służbowych albo wynikających z jakiegokolwiek innego działania, zaniechania lub zdarzenia, za które ponoszą oni odpowiedzialność prawną i powodujących szkodę na terytorium Państwa przyjmującego w odniesieniu do Stron trzecich innych niż Umawiające się strony. Ustanowiono zasadę, że roszczenia te będą wnoszone, rozpatrywane, i zaspokajane lub zasądzone zgodnie z przepisami prawa Państwa przyjmującego, dotyczącymi roszczeń wynikających z działalności jego własnych sił zbrojnych. Postanowienia zawarte w tym ustępie stanowią m.in. o notyfikowaniu każdego roszczenia

¹⁹ Arbiter rozstrzyga także spory dotyczące tego, czy niedozwolone działanie lub zaniechanie ze strony członka sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego miało miejsce podczas wykonywania obowiązków służbowych albo czy użycie jakiegos pojazdu sił zbrojnych Państwa wysyłającego były niedozwolone, stanowi o tym art. VIII, ust. 8 NATO SOFA.

²⁰ Zgodnie z art. VII, ust. 2 pkt f, kwoty pieniężne wynoszą odpowiednio dla: Belgii – 70 000 BEF, Kanady – 1460 CAD, Danii – 9670 DKK, Francji – 490 000 FRF, Islandii – 22 800 ISK, Włoch – 850 000 ITL, Luksemburga – 70 000 LUF, Holandii – 5320 NLG, Norwegii – 10 000 NOK, Portugalii – 40 250 PTE, Wielkiej Brytanii – 500 GBP, Stanów Zjednoczonych – 1400 USD.

uregulowanego przez Państwo przyjmujące – zainteresowanemu Państwu wysyłającemu i rozdziale kosztów wynikłych przy zaspokajaniu roszczeń pomiędzy Umawiającymi się Stronami.

Ustęp 6 art. VIII wskazuje na procedurę mającą zastosowanie w przypadku dochodzenia roszczeń przeciwko członkom sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego, wynikających z niedozwolonych działań lub zaniechań w Państwie przyjmującym nie związanych z pełnieniem służbowych obowiązków. Rozpatrując roszczenie i przyznając odszkodowanie organy Państwa przyjmującego uwzględniają okoliczności sprawy, postępowanie osoby poszkodowanej i sporządzają raport, który jest następnie przedkładany organom Państwa wysyłającego. Te ostatnie decydują o gotowości zaspokojenia roszczenia „*ex gratia*” i szacują jego wymiar²¹. Przyjęcie oferty zapłaty „*ex gratia*” przez występującego z roszczeniem w charakterze pełnego zaspokojenia jego roszczenia, powoduje wypłatę kwoty przez organy Państwa wysyłającego, które informują jednocześnie organy Państwa przyjmującego o tym fakcie. Wskazane wyżej zasady stosuje się także przy rozpatrywaniu roszczeń wynikających z niedozwolonego użycia jakiegokolwiek pojazdu sił zbrojnych Państwa wysyłającego, z wyjątkiem sytuacji, gdy odpowiedzialność prawną ponoszą siły zbrojne lub ich personel cywilny.

Artykuł IX zawiera postanowienia, w których określono zasady dotyczące *in genere* zaspokajania przez członków sił zbrojnych lub ich personel cywilny potrzeb w zakresie korzystania z usług i nabywania towarów.

Nabywanie towarów na użytek własny i usług przez członków sił zbrojnych lub ich personel cywilny oraz członków ich rodzin następuje na zasadach obowiązujących w stosunku do obywateli Państwa przyjmującego. Towary miejscowe, niezbędne dla utrzymania sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego będą z zasady nabywane przez te same organy, które dokonują zakupów takich towarów na potrzeby sił zbrojnych Państwa przyjmującego. Na organach Państwa przyjmującego ciąży wyłączna odpowiedzialność za podjęcie działań, mających na celu udostępnienie siłom zbrojnym lub ich personelowi cywilnemu niezbędnych budynków i gruntów oraz związanych z tym urządzeń i usług. Prawa i obowiązki wynikające z ich zajmowania lub z korzystania, określone będą w przepisach Państwa przyjmującego, o ile będzie stanowiła inaczej szczegółowa umowa. Przepisy państwa przyjmującego określają warunki zatrudnienia i pracy pracowników cywilnych zatrudnionych przez siły zbrojne lub ich personel cywilny. Członkom sił zbrojnych i ich rodzinom przysługuje prawo do korzystania z pomocy medycznej i stomatologicznej, łącznie z hospitalizacją na tych samych warunkach, które obowiązują w stosunku do analogicznego personelu

²¹ Szerz. na temat zapłaty w formie „*ex gratia*” S. Lazareff, *Status of military forces under current international law*, A. W. Sijthoff (Leyden) 1971, p. 358.

*S. Lazareff, op. cit., p. 437 wskazuje na rewizję SOFA odnoszącą się do postanowień omawianego jej art. VIII. Pisze on: „An interesting example of a multilateral revision of SOFA is given by article 41, paragraph 2 of the Agreement to supplement the Agreement between the North Atlantic Treaty regarding the status of their Forces with respect to foreign Forces stationed in the Federal Republic of Germany signed in Bonn on August 3, 1959. In this paragraph the parties have agreed that article VIII of SOFA dealing with the settlement of claims would not be applicable in certain circumstances. However this being an agreement restricted to a certain number of signatories to SOFA cannot be considered as a complete revision of the Agreement and therefore the principle of article XVII remains untouched”.

Państwa przyjmującego, jeżeli brak jest zaplecza medycznego lub stomatologicznego w miejscu ich stacjonowania.

Zasady dotyczące opodatkowania zostały ujęte w art. X. W tym zakresie ustanowiono po pierwsze, że jeżeli jakakolwiek forma opodatkowania w Państwie przyjmującym zależy od pobytu lub zamieszkania, okres podczas którego członek sił zbrojnych lub personelu cywilnego przebywa na terytorium tego państwa wyłącznie z powodu przynależności do takich sił zbrojnych, lub ich personelu cywilnego nie będzie uważany za okres pobytu wpływający na zmianę miejsca pobytu lub zamieszkania dla celów takiego opodatkowania. Po drugie członkom sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego przysługuje zwolnienie od opodatkowania w Państwie przyjmującym, które obejmuje wynagrodzenia i dodatki wypłacane im przez Państwo wysyłające lub obowiązuje w stosunku do mienia ruchomego, które znajduje się na terytorium Państwa przyjmującego wyłącznie w związku z ich czasowym pobylem w Państwie przyjmującym. Zwolnienie z opodatkowania nie dotyczy jakiejkolwiek działalności zarobkowej członka sił zbrojnych lub personelu cywilnego, poza działalnością wykonywaną w charakterze członka tych sił, którą mogą podejmować w Państwie przyjmującym, a także z wyłączeniem wynagrodzeń, dodatków i mienia ruchomego, które wskazano wyżej. Po trzecie żadne z postanowień zawartych w tym artykule nie uprawnia do zwolnienia z opodatkowania, któremu członkowie sił zbrojnych i personelu cywilnego podlegają zgodnie z prawem Państwa przyjmującego, nawet jeżeli są uważani za osoby przebywające lub zamieszkałe poza terytorium Państwa przyjmującego.

Artykuły XI, XII i XIII regulują kwestie celne. W art. XI jako pierwszą statuuje się zasadę, zgodnie z którą członkowie sił zbrojnych i ich personelu cywilnego, jak również członkowie ich rodzin podlegają przepisom prawnym stosowanym przez organy Państwa przyjmującego. Organy te na ogólnych warunkach określonych przez ustawodawstwo Państwa przyjmującego będą miały prawo do przeszukania członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego oraz członków ich rodzin oraz ich bagażu i pojazdów, a także do zajęcia przedmiotów zgodnie z przepisami wskazanymi wyżej. Zwolnienie z cła dotyczy: wwozu na czas określony oraz ponownego wywozu pojazdów służbowych sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego, znajdujących się w ich dyspozycji, wwozu wyposażenia na użytek sił zbrojnych oraz uzasadnionych ilości żywności, zaopatrzenia i innych towarów do wyłącznego użytku sił zbrojnych i, w przypadku gdy jest to dozwolone przez Państwo przyjmujące, również ich personelu cywilnego i członków rodzin, wwozu rzeczy osobistych i mebli, z których będzie korzystał członek sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego w czasie swojej służby (zasada ta obowiązuje w sytuacji gdy członek sił lub ich personelu cywilnego wjeżdża po raz pierwszy do Państwa przyjmującego w celu podjęcia służby, albo w przypadku pierwszego przyjazdu członka jego rodziny w celu spotkania z nim), wwozu na czas określony przez członków sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego prywatnych pojazdów mechanicznych na użytek własny i członków swoich rodzin. W odniesieniu do pojazdów służbowych sił zbrojnych lub ich personelu cywilnego ustanowiono zwolnienie z wszelkich

podatków związanych z korzystaniem z dróg. Kontrola celna nie obowiązuje w stosunku do dokumentów urzędowych opatrzonych pieczęcią, a kurierzy je przewożący powinni posiadać indywidualny rozkaz wyjazdu wskazujący ilość przewożonych przesyłek i stwierdzający zawarcie w nich tylko dokumentów urzędowych.

Zasady zawarte w art. XI ust. 8 pkt a dotyczą wywozu towarów wwiezionych bezcłowo, w ust. 8 pkt b ustanowiono zakaz zbycia towarów wwiezionych bezcłowo w Państwie przyjmującym w drodze sprzedaży lub darowizny z wyjątkiem szczególnych przypadków, w których także zbywanie może być dokonane na warunkach określonych przez organy Państwa przyjmującego.

Jeżeli chodzi o towary zakupione w Państwie przyjmującym, to mogą one być z niego wywiezione tylko w zgodzie z obowiązującymi przepisami tego Państwa. Zgodnie z ust. 13 postanowienia tego artykułu mają zastosowanie do określonych towarów nie tylko w przypadku ich wwozu lub wywozu z Państwa przyjmującego, ale także wtedy kiedy są one przewożone przez terytorium Umawiającej się Strony i w takim przypadku pojęcie „Państwo przyjmujące” użyte w artykule XI obejmować będzie każdą Umawiającą się Stronę, przez której terytorium towary są przewożone. Kwestii celnych dotyczą też postanowienia dwóch następnych artykułów. Artykuł XII stanowi o możliwości przyznania przez organy celne i skarbowe Państwa przyjmującego zwolnień celnych lub podatkowych oraz przewiduje możliwość odmowy ich udzielenia w odniesieniu do wwozu określonych towarów do Państwa przyjmującego. Artykuł XIII natomiast stanowi o udzielaniu wzajemnej pomocy przez organy Państwa przyjmującego i wysyłającego w zakresie prowadzenia odpowiednich dochodzeń oraz zbierania dowodów, w celu zapobieżenia przestępstwom celnym i skarbowym. Organy sił zbrojnych udzielać będą sobie pomocy w celu dostarczenia organom celnym lub skarbowym Państwa przyjmującego artykułów podlegających zajęciu, w celu wyegzekwowania opłat celnych, podatków i kar od członków sił zbrojnych lub personelu cywilnego, lub członków ich rodzin.

W art. XIV ustanowiono, że siły zbrojne, personel cywilny ich członkowie, jak również członkowie ich rodzin podlegają przepisom Państwa wysyłającego dotyczącym wymiany dewiz, a także przepisom obowiązującym w Państwie przyjmującym.

III. STATUS WOJSK OBCYCH W ŚWIETLE USTAWY Z DNIA 23 WRZEŚNIA 1999 R. O ZASADACH POBYTU WOJSK OBCYCH NA TERYTORIUM RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ ORAZ ZASADACH ICH PRZEMIESZCZANIA SIĘ PRZEZ TO TERYTORIUM

Pierwszy artykuł ustawy wskazuje na zakres obowiązywania jej postanowień. Przepisów ustawy nie stosuje się do wojsk obcych, których status został określony w umowach międzynarodowych ratyfikowanych w trybie art. 89 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Z uwagi na występujące licznie w ustawie określenia odnoszące się do wojsk obcych w ogóle, ustawodawca uznał za stosowne ich zdefiniowanie²².

Mając na względzie ogół postanowień ustawy należy wskazać zasadniczo na dwa organy, w gestii których pozostają decyzje bezpośrednio determinujące status wojsk obcych (np. art. 3 dotyczący zgody na pobyt wojsk obcych), bądź poprzez które następuje rozwinięcie i uszczegółowienie postanowień (np. art. 15 ust. 2 dotyczący określenia w drodze rozporządzenia szczegółowych warunków i trybu zakwaterowania żołnierzy wojsk obcych...). Organami tymi są: Minister Obrony Narodowej i Rada Ministrów.

Stwierdzenie to znajduje wyraz w sformułowaniach zawartych we wspomnianym wyżej art. 3 ustawy, dotyczącym wydania zgody na pobyt wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Minister Obrony Narodowej wydaje zgodę po pierwsze: w przypadku wojsk Państw – Stron Traktatu Północnoatlantyckiego sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.²³, albo wojsk pozostających pod dowództwem organów Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, jeżeli okres ich pobytu nie przekracza trzech miesięcy (art. 3 ust. 1 pkt 1 lit. a). Po drugie wydaje on zgodę po uprzednim zasięgnięciu opinii zainteresowanych ministrów, w odniesieniu do wojsk państw obcych albo wojsk pozostających pod dowództwem organizacji międzynarodowych innych niż wskazana wyżej Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego, pod warunkiem że okres pobytu nie przekracza trzech miesięcy, liczebność – tysiąca osób, a pobyt ma na celu udział w szkoleniu wojskowym, o ile właściwe organy tych państw albo organizacji międzynarodowych uznają zasady pobytu (status) ich wojsk wynikające z ustawy, oraz złożą zobowiązanie, że ich wojska będą przestrzegały prawa polskiego (art. 3 ust. 1 pkt lit. b). Rada Ministrów natomiast wydaje zgodę po pierwsze w przypadku wojsk Państw – Stron Traktatu Północnoatlantyckiego, jeżeli okres ich pobytu, na który zgodę wyraził wcześniej Minister Obrony Narodowej (art. 3 ust. 1 pkt 2 lit. a). Po drugie w przypadku wojsk państw obcych lub wojsk pozostających pod dowództwem organów organizacji międzynarodowych innych niż Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego, w innych przypadkach o których mowa w pkt 1 lit. a, w innych przypadkach o których mowa w pkt 1 lit. b, lub w przypadku przedłużenia pobytu, o ile właściwe organy tych państw albo

²² Zgodnie z art. 2 poszczególne określenia oznaczają:

- a) wojska obce – żołnierzy wojsk obcych i personel cywilny im towarzyszący,
- b) żołnierze wojsk obcych – żołnierzy należących do lądowych, morskich lub powietrznych wojsk państwa obcego albo pozostających pod dowództwem organizacji międzynarodowej, przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w celu wykonania określonych zadań,
- c) personel cywilny – pracowników zatrudnionych w wojskach państwa obcego albo wojskach pozostających pod dowództwem organizacji międzynarodowej, towarzyszących tym wojskom na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- d) strona wysyłająca – państwo, do którego należą wojska obce albo organizację międzynarodową, pod której dowództwem wojska te pozostają,
- e) organy wojskowe strony wysyłającej – organy wojskowe państwa albo organizacji międzynarodowej, które na mocy prawa tego państwa, statutu organizacji międzynarodowej lub umowy międzynarodowej są właściwe względem żołnierzy wojsk obcych lub ich personelu cywilnego.

²³ Tekst Traktatu Północnoatlantyckiego z 4 IV 1949 r. i innych aktów prawnych związanych z omawianymi zagadnieniami patrz: M. Wągrowaska, *Polska – NATO, traktaty, gwarancje, zobowiązania*, Warszawa 1999.

organizacji międzynarodowych uznają zasady pobytu (status) ich wojsk wynikające z ustawy oraz złożą zobowiązanie, że ich wojska będą przestrzegały prawa polskiego. Zgoda taka winna określać: stronę wysyłającą, cel i okres pobytu oraz liczebność wojsk obcych, datę i przejście graniczne, przez które nastąpi wjazd, ilość i rodzaj wwożonego sprzętu wojskowego oraz broń, amunicji i materiałów niebezpiecznych, trasy przejazdu i miejsce stacjonowania, datę i przejście graniczne, przez które nastąpi wyjazd, a także inne okoliczności mające znaczenie organizacyjno-techniczne. Zgoda jest wyrażana w drodze porozumienia zawartego z właściwymi organami państwa wysyłającego albo z organem organizacji międzynarodowej, pod dowództwem którego wojska te pozostają. Nadto ustawa ustanawia obowiązek zawiadomienia o wyrażeniu zgody: Prezydenta RP, Marszałków Sejmu i Senatu, a także inne zainteresowane organy władzy publicznej.

Przepisy dotyczące pobytu wojsk obcych na terytorium RP mają zastosowanie odpowiednio do przemieszczania się tych wojsk przez to terytorium, o ile ustawa nie stanowi inaczej. W odniesieniu do wydania zgody na przemieszczanie się wojsk obcych jedynym organem decyzyjnym w tym zakresie jest Minister Obrony Narodowej. Rozwiązanie takie stanowi co prawda podstawę do samodzielnego, wolnego od stanowiska innego organu działania, ale zgodnie z art. 4 ust. 3 ustawy ustanawia się po stronie Ministra Obrony Narodowej obowiązek niezwłocznego poinformowania Rady Ministrów o wydaniu zgody na przemieszczenie się wojsk obcych, w przypadku gdy ich liczebność przekracza tysiąc osób.

Niezwykle istotnym zagadnieniem uregulowanym w ustawie, są zasady dotyczące jurysdykcji sądów polskich względem żołnierzy wojsk obcych i personelu cywilnego, o których stanowi art. 8 i art. 9 ustawy. Pomimo, że w dwóch wyżej wskazanych artykułach przewidziano ten sam zakres podmiotowy zastosowania zasad w nich ustanowionych, (odnoszący się do żołnierzy państw obcych i ich personelu cywilnego), to zakres przedmiotowy dotyczy dwóch różnych zagadnień. W art. 8 ustawy przyjęto zasadę, że żołnierze wojsk obcych i ich personel cywilny w sprawach karnych o czyny popełnione na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej podlegają jurysdykcji sądów polskich. W sprawach karnych w odniesieniu do czynów popełnionych przez żołnierzy wojsk obcych lub ich personel cywilny, w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, właściwą do prowadzenia postępowania przygotowawczego jest wojskowa prokuratura okręgowa. O fakcie zatrzymania lub tymczasowego aresztowania którejkolwiek z wyżej wymienionych stron należy niezwłocznie powiadomić organy wojskowe strony wysyłającej. Ten sam artykuł precyzuje także zasady dotyczące przekazania ścigania karnego, które może nastąpić na zasadach określonych w Kodeksie postępowania karnego w sprawach karnych o czyny popełnione przez żołnierzy wojsk obcych lub członka ich personelu cywilnego. Ustawa wskazuje także na rodzaje przestępstw, których popełnienie wyłącza możliwość przekazania ścigania i zalicza do nich przestępstwa przeciwko: bezpieczeństwu wewnętrznemu lub zewnętrznemu Rzeczypospolitej Polskiej, polskim urządóm lub funkcjonariuszom publicznym, istotnym polskim interesom gospodarczym, a także przestępstwo złożenia fałszywych zeznań złożonych wobec

urzędu polskiego. W ostatnim postanowieniu tego artykułu zawartym w ust. 6 przyjęto, że w razie przekazania ścigania karnego żołnierz wojsk obcych lub członek ich personelu cywilnego powinien zostać niezwłocznie przejęty przez stronę wysyłającą.

Artykuł 9 wskazuje na okoliczności powodujące wyłączenie jurysdykcji sądów polskich. Ma ono miejsce w zakresie przestępstw i wykroczeń popełnionych przez żołnierzy wojsk obcych i ich personel cywilny wyłącznie na szkodę jej wojsk lub szkodę żołnierzy tych wojsk i personelu cywilnego strony wysyłającej.

Odrębną kwestią jest odpowiedzialność dyscyplinarna żołnierzy wojsk obcych, która została uregulowana w art. 10 ustawy. W odniesieniu do żołnierzy wojsk obcych przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej ustawodawca polski przyjął, że podlegają oni przepisom dyscyplinarnym strony wysyłającej. Do prowadzenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej postępowania w sprawach dyscyplinarnych w stosunku do żołnierzy wojsk obcych, orzekania i wykonywania kar dyscyplinarnych są uprawnione właściwe organy strony wysyłającej, które czynią to na podstawie swojego prawa czyli prawa strony wysyłającej. Zgodnie z ust. 3 tego artykułu, polskie organy porządkowe, określone w odrębnych przepisach, postępują wobec żołnierzy wojsk obcych według zasad obowiązujących w stosunku do żołnierzy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²⁴.

Sporo miejsca zajmują postanowienia dotyczące odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez wojska obce i dochodzenia roszczeń z tego tytułu. Ustawa w art. 11 ust. 1 przewiduje zwolnienie strony wysyłającej, pod warunkiem wzajemności z odpowiedzialności za szkody w mieniu stanowiącym własność Skarbu Państwa, użytkowanym przez Siły Zbrojne RP, wyrządzone przez wojska obce, żołnierzy wojsk obcych lub ich personel cywilny w przypadku gdy szkody te zostały wyrządzone podczas wykonywania zadań związanych z realizacją celów określonych w zgodzie. Powyżej wskazana zasada ma także zastosowanie do szkód wyrządzonych przez wojska obce albo żołnierzy wojsk obcych lub ich personel cywilny żołnierzom lub pracownikom cywilnym Sił Zbrojnych RP, na co wskazuje art. 12 ustawy. Zwolnienie z odszkodowania nie odnosi się już do szkód wyrządzonych przez wojska obce w związku z realizacją celów określonych w zgodzie, w innym mieniu stanowiącym wyłączną własność Skarbu Państwa, w tym także w mieniu znajdującym się w zarządzie przedsiębiorstwa Lasy Państwowe. Tutaj wysokość odszkodowania jest ustalana na drodze dyplomatycznej, zastrzeżeniem ust. 1. W art. 11 ust. 3 znajdują się postanowienia dotyczące procedury, w trybie której zarówno osoby fizyczne, osoby prawne lub niepaństwowe jednostki organizacyjne nie mające osobowości prawnej mogą dochodzić swoich roszczeń z tytułu szkód wyrządzonych im przez wojska obce albo żołnierzy wojsk obcych lub ich personel. Procedurę

²⁴ Zob. Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 28 V 1992 r. w sprawie wojskowych organów porządkowych oraz składu służby garnizonowej, Dz. U. 1992 r., Nr 47, poz. 212, Ustawa z dnia 21 V 1963 r. o dyscyplinie wojskowej oraz o odpowiedzialności żołnierzy za przewinienia dyscyplinarne i za naruszenie honoru i godności żołnierskiej, Dz. U. 1992 r., Nr 5, poz. 17, Ustawa z dnia 4 IX 1997 r. o dyscyplinie wojskowej, Dz. U. 1997 r., Nr 141, poz. 944.

uruchamia skierowanie przez podmiot poszkodowany roszczenia do Ministra Obrony Narodowej, przekazującego je do rozpatrzenia specjalnie powołanej do tego komisji. Rozpatruje ona to roszczenie, przygotowuje protokół, w którym określona zostaje wysokość odszkodowania (w porozumieniu z osobą poszkodowaną). Na jego podstawie Minister Obrony Narodowej podejmuje decyzję o wypłaceniu odszkodowania i zwraca się do właściwych organów wojskowych strony wysyłającej o zwrot poniesionych kosztów. W razie braku porozumienia co do wysokości odszkodowania podmiot poszkodowany może skierować roszczenie przeciwko Skarbowi Państwa. W odniesieniu do komisji, o której mowa wyżej ustawa stanowi, że jej skład, tryb powołania i sposób jej działania zostaną określone w drodze rozporządzenia przez Ministra Obrony Narodowej.

Kwestie dotyczące umundurowania i broni zostały uregulowane w art. 13 ustawy. Podczas pobytu na terytorium RP żołnierze wojsk obcych w czasie wykonywania zadań służbowych powinni nosić umundurowanie wojsk, do których należą. Na podstawie rozkazu wydanego przez organy wojskowe strony wysyłającej są uprawnieni do posiadania i noszenia broni. Mogą oni używać broni w przypadkach i w trybie określonym w przepisach prawa polskiego, z zastrzeżeniem ust. 3, za zgodą właściwych organów wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej. W ustępie 3 tego artykułu przyjęto, że użycie broni przez żołnierzy wojsk obcych podczas pobytu na terytorium RP może nastąpić: wyłącznie wobec żołnierzy i personelu cywilnego tych wojsk – w przypadku i w trybie określonym w przepisach strony wysyłającej, o ile nie naruszają one przepisów prawa polskiego.

W art. 16 stanowi się, że pobyt żołnierzy wojsk obcych i ich personelu cywilnego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, na zasadach określonych w ustawie, nie jest uważany za pobyt lub zamieszkanie, od którego jest uzależnione poddanie w jakiej formie opodatkowaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (ust. 1). Ponadto żołnierzom wojsk obcych i ich personelowi cywilnemu przysługuje zwolnienie od opodatkowania, które dotyczy wynagrodzenia i wypłacanych im dodatków przez stronę wysyłającą lub mienia ruchomego znajdującego się na terytorium RP wyłącznie w związku z ich czasowym pobytom na terytorium RP, pod warunkiem jednak że mienie to zostanie wywiezione przy opuszczeniu terytorium RP (ust. 2). Jednocześnie ustawodawca przyjął że przepisy powyższe nie uprawniają do zwolnienia od opodatkowania, któremu żołnierze wojsk obcych i ich personel cywilny podlegają zgodnie z odrębnymi przepisami prawa polskiego, nawet jeżeli są uważani za osoby przebywające lub zamieszkałe poza terytorium RP.

W art. 17 ustanowiono w stosunku do żołnierzy wojsk obcych i ich personelu cywilnego zasadę ich podlegania polskim przepisom celnym i dewizowym oraz nie podlegania rewizji celnej w odniesieniu do oficjalnych dokumentów wojsk obcych opatrzonych odpowiednią urzędową pieczęcią.

Pozostałe postanowienia ustawy dotyczą:

- dopuszczenia do ruchu na terytorium RP, zgodnie z prawem polskim pojazdów wojsk obcych, zarejestrowanych i dopuszczonych do ruchu drogowego na podstawie przepisów obowiązujących w państwie, do którego

należą oraz opatrzonych wyraźnie znakiem wskazującym na państwo rejestracji (art. 19)²⁵,

- przewozu wojsk obcych kolejami, które odbywają się na takich samych zasadach jak przewozy Sił Zbrojnych RP (art. 20),
- możliwość korzystania przez statki powietrzne wojsk obcych, z wyjątkiem sytuacji awaryjnych, z cywilnych lotnisk komunikacyjnych na terytorium RP na zasadach obowiązujących cywilne statki powietrzne i za zezwoleniem właściwych organów wojskowych i cywilnych (art. 21),
- potrzeb wojsk obcych w zakresie telekomunikacji, które są realizowane na takich samych zasadach jak potrzeby Sił Zbrojnych RP (art. 22).

Analizując treść postanowień ustawy zwraca uwagę nader skromne ujęcie szeregu zasad dotyczących statusu wojsk obcych. Jest to widoczne zwłaszcza w odniesieniu do zasad zawartych w czterech artykułach ustawy. Zgodnie z wolą ustawodawcy dla ich rozwinięcia konieczna jest dodatkowa odrębna regulacja, dla której ustanowiono formę rozporządzenia. Warto podkreślić, że nie samo wąskie ujęcie zasad, dotyczących przecież problemowo rozległych kwestii jest przedmiotem zainteresowania, trudno bowiem wymagać by zostały one uregulowane w ramach tylko tej jednej ustawy. Rzecz w tym, aby zasady te, jakże istotne zostały sprecyzowane w jak najkrótszym czasie, bowiem dopiero spełnienie tego warunku zapewni rzeczywistą i pełną realizację postanowień tej ustawy. Uwagi powyższe dotyczą:

- 1) art. 7, którego postanowienia dotyczą przekraczania przez żołnierzy wojsk obcych i ich personel cywilny granicy państwowej RP na podstawie dokumentów innych niż wymagane przez prawo polskie (w drodze rozporządzenia mają zostać określone inne niż wymagane przez prawo polskie rodzaje dokumentów uprawniających żołnierzy wojsk obcych i ich personel cywilny do przekroczenia granicy państwowej),
- 2) art. 15, w którym ustanowiono, co prawda, zwolnienie z obowiązku meldunkowego i przyznano żołnierzom wojsk obcych i ich personelowi cywilnemu możliwość korzystania z hoteli i internatów wojskowych na zasadach określonych w przepisach dotyczących zakwaterowania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²⁶, to jednak określenie szczegółowych warunków i trybu zakwaterowania żołnierzy wojsk obcych i ich personelu cywilnego pozostawiono do uregulowania w rozporządzeniu,
- 3) art. 18 o korzystaniu przez żołnierzy wojsk obcych i ich personel cywilny ze świadczeń zdrowotnych..., który przewiduje określenie szczegółowych warunków i regulowania opłat za świadczenia zdrowotne w stosunku do wskazanych wyżej podmiotów w rozporządzeniu,
- 4) art. 23 odnoszącego się do udostępnienia wojskom obcym nieodpłatnie lub odpłatnie poligonów wojskowych w celu przeprowadzenia ćwiczeń..., w którego ust. 3 nałożono na Radę Ministrów określenie w drodze rozporządzenia, sposobu obliczania i rozliczania opłat wnoszonych przez wojska obce w związku z udostępnianiem im poligonów wojskowych.

²⁵ Zgodnie z art. 19 ust. 4: „Do wojsk obcych poruszających się po drogach na terytorium RP mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 20 VI 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym, Dz. U. 1997 r., Nr 98, poz. 602.

²⁶ Zob. Ustawa z dnia 22 VI 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej Dz. U. 1996 r., Nr 86, poz. 433.

IV. UWAGI KOŃCOWE

Uczestnictwo w strukturach wspólnoty międzynarodowej a także zawieranie umów międzynarodowych, które w istocie determinują wzajemne stosunki między państwami, stanowi źródło powstania zobowiązań, których realizacja może prowadzić do ograniczenia suwerenności państwa. Suwerenność państwa jako wartość chroniona przez prawo międzynarodowe, nie może już być definiowana w wąskim zakresie obejmującym wyłączną i nieograniczoną kompetencję państwa. Faktem bowiem jest, że partykularne interesy państw ustępują miejsca interesom wspólnoty, uważanej *nota bene* obok demokracji, za amerykański wynalazek i niekwestionowany wkład Ameryki w historię ludzkości.

Scalenie i kooperacja państw jest najskuteczniejszym instrumentem oddziaływania i walki. Zagrożeń u progu XXI wieku jest wiele. W tej formie możliwe jest skuteczne stawianie oporu wobec paternalistycznych form rządzenia, zapobieganie ubóstwu, ignorancji, łamaniu praw człowieka wreszcie konfliktom zbrojnym u podłoża których, leży nierówność gospodarcza, społeczna i polityczna, nieusprawiedliwiona i nieunikniona zarazem. Wzmoczona aktywność organizacji międzynarodowych, nieustanne rozszerzanie członkostwa sojuszy jednoznacznie świadczy o intensywnym oddziaływaniu prawa międzynarodowego i znajduje wyraz bezpośrednio w prawnym porządku wewnętrznym państw. Spośród postanowień Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. najbardziej wymowny charakter w odniesieniu do zasady suwerenności państwa posiada art. 90, na mocy którego Rzeczpospolita Polska na podstawie umowy międzynarodowej może przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. Uczestnictwo Polski w Partnerstwie dla Pokoju i następnie akces w poczet NATO zaważył o włączeniu do prawa wewnętrznego szeregu istotnych aktów prawnych. Obok przedstawionych w opracowaniu zasad dotyczących statusu wojsk obcych statuowanych w NATO SOFA, Polska ratyfikowała m.in. Umowę dotyczącą statusu Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego, przedstawiciele narodowych i personelu międzynarodowego, sporządzoną w Ottawie dnia 20 września 1951 r.²⁷, Umowę Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego o przekazywaniu informacji technicznych dla celów obronnych, sporządzoną w Brukseli dnia 14 września 1994 r.²⁸, Protokół dotyczący statusu międzynarodowych dowództw wojskowych ustanowionych na podstawie Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzony w Paryżu dnia 28 sierpnia 1952 r.²⁹

Partycypacja Polski w NATO zaważyła *imprimis* o priorytetach i zasadach polskiej polityki bezpieczeństwa określonej w Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (przyjętej na posiedzeniu Rady Ministrów w dniu 4 stycznia 2000 r.)³⁰. Spośród wielu strategicznych celów tej polityki na pier-

²⁷ Dz. U. 1999 r., Nr 32, poz. 304.

²⁸ Dz. U. 1999 r., Nr 32, poz. 307.

²⁹ Dz. U. 1999 r., Nr 32, poz. 305.

³⁰ Dokument ten zastąpił Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Politykę bezpieczeństwa i strategię obronną Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęte w listopadzie 1992 r.

wszym miejscu znalazło się zagwarantowanie niepodległości, suwerenności, integralności terytorialnej państwa oraz nienaruszalności jego granic. W odniesieniu do procesów integracyjnych natomiast podkreślono rolę Sojuszu Północnoatlantyckiego przez określenie go jako czynnika stabilności wojskowej na kontynencie, realnej podstawy zapewnienia bezpieczeństwa i obrony.

Doniosłym aktem w procesie integracji z NATO jest uczestnictwo Polski w budowaniu i współtworzeniu wielonarodowych sił zbrojnych. Rezultatem aktywności w tym kierunku jest utworzenie pierwszej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej kwatery NATO „w postaci” Wielonarodowego Korpusu Północno-Wschodniego (Multinational Corps Northeast) z Kwaterą Główną w Szczecinie, który rozpoczął swoją działalność dnia 18 kwietnia 1999 r.

Priorytety polityki międzynarodowej są zmienne. Zapewnienie bezpieczeństwa wymaga kreatywności dyplomacji polskiej, wprowadzenia standardów międzynarodowych, uznania procedur o komplementarnym charakterze za trwałe komponenty prawa wewnętrznego oraz poszanowania *in concreto* supremacji norm prawa międzynarodowego.

STATUS OF FOREIGN MILITARY FORCES ON THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF POLAND

S u m m a r y

The author's main objective was to present principles concerning the status of foreign military forces on the territory of the Republic of Poland which constitute, in its shape, realization (materialization) of the provision (resolution) included in article 117 of the Republic of Poland's Constitution dated 2nd April, 1997. Complex formulation of solutions in this matter created a need to indicate principles included in an Agreement of a significant priority between the Countries-Parties of the North Atlantic Treaty Organization concerning the status of their military forces, signed on 19th June, 1951 (NATO-SOFA). Besides the principles decreed in NATO-SOFA, the author also discussed the principles concerning foreign military forces stay and translocations on the territory of the Republic of Poland. The scope of regulations in the said legal acts is very vast and the subject matter differentiated. Principles (rules) concerning performance of jurisdiction and rules regarding claims of civil character are of the greatest importance. Moreover, the regulations refer, among other things, to border crossing principles, uniforms, weapons, customs and taxation issues.

The state's participation in structures of the community involves the necessity to respect rules and principles constituted for its members. The importance of these rules acceptance as legally binding on the basis of the international agreements ratification should also be emphasized. Vast spectrum of the rules regulation means considerable changes in national law to which they have been „incorporated”. Expanding memberships in alliances and executing international treaties denotes univocally the intensive impact of the international law that exerts direct influence on internal, legal order of states. The natural consequence of these processes is expressed in the acquisition of particular rights by the state, and also in undertaking obligations, the realization of which leads to more or less severe restrictions of the state's sovereignty. Taking into consideration the above situation the article concentrates on the idea of sovereignty which being the value protected by the international law, in the presence of integrational processes and intensified activity of states, assumes a completely new meaning.

Priorities of the international policy are changable whereas passiveness and isolation are not to be tolerated. The process of establishing the state's security requires creativity of the Polish diplomacy, adoption of international standards, and approval of complementary procedures as stable and firm components of the internal law and respect „in concreto” of the supremacy of the international law standards.